

I-540.842/220

3000

X

АНТІН ЛОТОЦЬКИЙ

Від Ля Пляти по Анди

ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО „СВІТ ДИТИНИ“
1938.

„ДІТОЧА БІБЛІОТЕКА“

виходить від 1 січня 1934 щомісяця книжечками
в обемі 3-5 аркушів друку, ц. е. 48-80 стор.

На зміст цих книжечок складаються:
байки, казки, історичні оповідання,
описи з життя звірят, мандрівничі
пригоди, сміховинки і сценічні кар-
тини — оригінальні українські та
переклади й переспіви з чужих мов.

Будуть теж окремі книжечки присвячені історії
та географії Рідного Краю.

ВСІ КНИЖЕЧКИ ОБИЛЬНО ІЛЮСТРОВАНІ.

Умови передплати:

Цілорічна на 12 книжечок	5 зл.
Піврічна „ 6 „	3 „
Квартальна на 3 „	1.50.

Для Чехословаччини 30 корон; для Ромунії 150
леїв; для Америки і Канади 1.50 доляра.

Замовлення посилати на адресу:

ВИДАВНИЦТВО „СВІТ ДИТИНИ“

Львів, ул. Зіморовича ч. 2.

Чекове конто ПКЮ. Львів, ч. 503.330.

Чекове конто ПКЮ. Прага, ч. 79.575.

* ДІТОЧА БІБЛІОТЕКА *

КНИЖЕЧКА: 220.

.....

АНТІН ЛОТОЦЬКИЙ

Від Ля Пляти по Авди

Землеписне оповідання.

Ілюстрації з різних джерел.

Л Ь В І В

НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА: „СВІТ ДИТИНИ“

1 9 3 8.

I-540.842/220

1. АНДРУСЬ ГОТОВИТЬСЯ В ДОРОГУ.

Вже минуло пів року, як Андрусь Любченко приїхав із Європи до Аргентини, — гарної та урожайної країни в Південній Америці. Андрусів батько Петро і стрийко Павло разом станули до праці, як у 1917 році проголосила Центральна Рада самостійну українську республіку. Андрусів батько був старшиною в російській армії. Коли ж стали організувати окремі полки з українців, то й він зібрав окремо українських вояків свого полку в сотню та привів їх у Київ на оборону Центральної Ради. А стрийко Павло став урядовцем у міністерстві хліборобства, бо був він по фаху агрономом.

Так перебули вони весь час аж до упадку української держави. Коли отаман Української Народньої Республіки Симом Петлюра перейшов до Польщі, обидва брати опинилися в таборі в Каліші. Але стрийко Павло не довго побував тут. Коли український уряд мусів, по угоді Польщі з Радянщиною, перенестися в Париж, переїхав туди й він. І тут жив недовго. Мав прискладані гроші й за них виїхав у Південну Америку до Аргентини.

Андрусів батько лишився був у таборі в Каліші. Тут кілька літ пізніше й оженився. Тут у Ка-

ліші й народився в них син. Охрестили його Андрійком. Бідували вони там у таборі, а тут ще й батько почав нездужати. Воєнні невігоди й рани, що їх чимало одержав був на війні, підірвали сильно здоровля Андрійкового батька, а тут ще й нужда. Колиб був здоровий, пошукав би собі якесь заняття, заробіток якийсь, а так годі. Трохи легше стало їм жити, коли стрийко Павло став присилати їм потрохи грошей з Аргентини.

Стрийко Павло писав також, щоб приїхати до нього. Але батько саме тоді важко занедужав і годі було їхати. Помучився ще Андрійків батько більше як два роки та й помер у Каліші, у таборі.

Колиж стрийко Павло дістав відомість про братову смерть, то написав до дружики покійника такого листа:

„Дорога Братово!

Нема чого тобі сидіти в Каліші. Посилаю тобі трохи грошей. Вироби собі там потрібні документи та приїзди до мене. А я, коли матиму твою згоду на це, пришлю тобі корабельну карту й інші потрібні папери та гроші на дорогу. Тоді ти не гайся й приїздай. Я тут сам-саміський, буде мені веселіше жити тай ти не будеш бідувати.

Павло.”

І мати послухала тієї ради й через рік вибралася в дорогу до Америки.

І ось вони вже більше як півроку живуть у стрийка Павла на хуторі, недалеко ріки Парани,

яка в своєму долішньому бігу, по злитті з рікою Уругваєм, зветься Ля Плята.

— Ну, як тобі, козаче, їхалося? — спитався Андрійка стрійко Павло, коли приїхав був по них до пристані в Буенос-Айрес.

Фарма над рікою Параною.

— Гарно! — відповів весело Андрійко. — Увесь час море було спокійне. Я більше пересидів на чердаку, як у каюті.

— І не боявся ти ні трохи? — питається його стрійко.

— Ні, стрійку! Я ж не їхав сам. — Корабель був велитенський і їхало в ньому до вісімсот по-

дорожніх. І як ніхто з них не боявся, то чогож я мав боятися.

— Як так, то ти козак! — засміявся стрийк Павло.

І ось уже минув сьомий місяць, відколи Андрійко в Аргентині.

Аж одного дня сказав стрийко Павло:

— Ну, Андрійку, відпочав ти вже по подорожі з Європи, то як маєш охоту, поїдеш зо мною трохи по Південній Америці.

— Маю, маю велику охоту! — закликав Андрійко й аж підскачив з радощів. — А коли їдемо? — допитувався.

— Сьогодні неділя, а до четверга приготуємося до їзди! — сказав стрийко. — В четвер рано виїдемо.

Павлусь сказав:

— Я дуже цікавий, чи велика різниця буде між тими хуторами й селами та містами, що їх я бачив в Європі, а тутешніми.

— О, Андрійку, — засміявся стрийко, — то так: якби хто порівнював котика з волем. Ти мушиш тямити, що тут у Новому Світі треба мірити завжди на велику міру ці пусті простори землі, що раз стеляться перед тобою як схвильоване море, то знову гладкі, наче спокійне озеро. І не дуже багато найдеш чогось такого, що переривало б цю рівність широкого овиду. А всеж таки чарівний такий краєвид, при безнастанно мінливих вражіннях світла та красок. Зрештою, що я тобі буду захвалювати наперед. Поїдеш — то сам по-

бачиш і переконаєшся. Тому, щоб ти міг краще приглянутися життю на аргентинському степу, не поїдеш залізницею тільки, по старосвітськи, везом. Ще тому пядесять літ тут інакше не їздили тільки возами, але тепер уже залізнична мережа в Аргентині сильно розвинена куди краще, як у Бразилії, то люди мало вже так їздять, як ми поїдемо, хіба недалеко.

2. ВИЇЗД У ДОРОГУ.

Надійшов четвер. Мати приготувала для стрійка, Андрійка та візника все до дороги, передусім чималий запас харчів.

Перед рундук дому заїхав критий віз, запряжений у чотири коні. Андрійко цікаво приглядався й взові й коням і візникові, бо він ще ніколи не їхав таким критим возом та ще й запряженим у чвірку коней.

— Бачиш, Андрійку, там у вас в Європі, тільки великі пани їдуть чвірками та критими повозами, а тут їдемо так і ми звичайні смертники! — сказав жартом стрійко.

— Я бачив і там — відповів Андрійко — людей, що їхали возами з будами, як ми тепер. Там так їдуть часто люди на відпусту.

— Ну так, коли хто вибирається в дальшу дорогу, то мусить захоронитися перед зливою чи перед спекою. Таке воно й тут. Тільки тут ми проїдемо куди дальшу дорогу. Нераз прийдеться нам ночувати серед степу.

Мати зо сльозами в очах пращалася з Андрійком і зо швагром.

Коли коні рушили змістя, вона зробила рукою хрест у повітрі та сказала:

— Боже вам помагай, — вертайтеся цілі та здорові!

Виїхали на широку дорогу. Не був це битий шлях, тільки звичайна візджена возами та витоптана кінськими копитами дорога, одначе широка, широчезна.

— Оці тутешні дороги нагадують мені дороги на нашій степовій Україні — сказав стрийко — і там вони такі широкі, тільки степи довкола багато кращі.

Сказавши це, стрийко зідхнув і замовк.

— Чим кращі? — спитався Андрійко.

— Чим?! — сказав стрийко. — Колись будеш читати описи українського степу давніших подорожніх і в повістях, то знатимеш: у чому була його краса.

— А чому була, а не є? — зчудувався Андрійко.

— Тому, Андрійку, що тепер на місці буйних степових трав, буявють там просторі лани пшениці, самогож степу дуже мало. А колись давно за козацьких часів були ті степи вкриті такою буйною травою, що в ній ховався козак на коні. Передусім весною, коли степ зазеленів і розцвітався, був він дуже гарний і було в траві повно всякої звірні та пташні. А тут, Андрійку, нема тієї

краси, хоч трави таксамо буйні, як і там. І таксамо, як там, степ засівають тепер пшеницею й замість буйних трав хвилюють тут пшеничні лани.

3. НА СТЕПАХ АРГЕНТИНИ.

По кількох днях їзди сказав стрийко:

— Тепер віздимо в область аргентинських степів, які тут зовуться — п а м п а с а м и.

Їхали, а обополі дороги хвилювали безмежні лани пшениці.

— Так і в нас на Україні, по зруйнованні Запорізької Січі пани, що дістали степові землі від московських царів, стали скоро переіменювати степ на пшеничні поля — зідхнув стрийко Павло.

— І ті пани мають більшу користь зо степу, як мали запорізці! — сказав Андрійко.

— Так, але тільки пани й то здебільша чужинці, а вільні селяни, що поселилися там із п'яконвіку, стали їх кріпаками та працювали не на себе, тільки на тих чужих панів.

— А чому запорізці не засівали степу? — спитався Андрійко.

— Це було воєнне лицарство, Андрійку! Вони мусіли безнастанно воювати, то не мали часу на хліборобство. Хоч останній кошовий Кальнишевський почав ділити запорізькі землі між селян-хліборобів і багато старих запорізців осідало там на хуторах, але Росія перервала цю роботу й закріпостила селян і козаків. І вони були кріпаками аж до 1861 року, коли то знесено кріпацтво.

Та недовго втішали селяни своєю власністю, бо навіть не цілих 60 літ. По світовій нійні захопили владу більшовики, та завели ще гірше кріпацтво, як за царів... Та ти це вже знаєш! — закінчив стрийко.

Стрийко Павло замовк і задумався.

Їхали вони, а довкола нісся шум і гамір. Рев худоби, тупіт диких коней і жумління безлічі комах наповняло повітря голосами, що немов плили струями, а папуги з лискучим піррям, голуби й малі, бурі сичі разураз звертали на себе увагу й додавали різноманітності краєвидові.

Здовж дорогою й на прилежних полях білили кости різних звірят.

— Ах, як тут багато костей! — закликав Андрійко. — Аж прикро дивитися.

— Га, — сказав стрийко — така вже доля звірят. Гине їх тут чимало. Тільки шкіру забере гавчо, а тіло звірів стає добиччю яструбів і гайвороння, що скоро обривають мясо й лишають голі кости.

— А хто це такий гавчо? — спитався Андрійко.

— Так зовуть тут чабанів, пастухів худоби — пояснив стрийко.

Пастух „гавчо“.

Ввесь час їзди стрічали реїв — великих чорних струсів Південної Америки.

— А ось струсі! — закликав радісно Андрійко, коли вперше побачив рея.

Аргентинський струсь „рей“.

— О, їх є сила силенна в цих околицях — сказав стрійко. — Це свояк африканського струся, називається ре й. Так на перший погляд він подібний до африканського струся, та коли добре приглянемося, то побачимо різниці. Рей має три пальці, а струсь тільки два й піря його не так гарно розвинене, як у струся африканського. Піря рея не має такого значіння в торгівлі, як струсеве, одначе воно пожиточніше, бо з нього виробляють мітелки до пороху.

Андрусь бачив, як ті велитенські птахи бігали зовсім без страху проміж чередами худоби та стадами коней і дивувався тому.

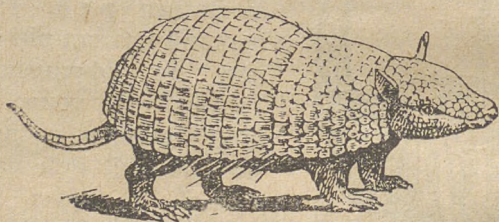
Стрійко сказав на те:

— Чогож їм боятися, коли вони самі дуже сильні, та не далиб собі зробити кривди. І їм без-

печніше бігати проміж худобою, бо лови серед худоби заборонені, щоб не тривожити черед і стад.

— Чи легко полювати на цю птицю? — спитався Андрій.

— Зовсім легко, бо ця довгонога птиця, тому що велика, не може в часі ловів ніде скритися й може рятуватися тільки скорим бігом перед

Парцирняк „армаділь“.

ловцем. А лови відбуваються так: ловець, що сидить на коні, має довге ляссо, яке зветься — болльо. До одного кінця болля є причеплені три важкі кулі й коли підіде вже досить близько до своєї жертви кидає болльо й коли добре влучить — кулі обвивають линву довкола ніг птиці, що так спугана — паде на землю. Тоді ловець вириває їй піря, а відтак пускає на волю.

— Бідна птиця! — зідхнув Андрійко — та добре, що бодай не вбивають її.

— Не вбивають, щоб знову мати з неї піря, як воно відросте — сказав стрійко.

Нараз Андрійко закликав:

— А це що за звірюка з панцирем на хребті?
Стрийко звернув туди зір, куди Андрійко показував рукою та сказав:

— А це: армадільо, себто по нашому — панцирняк. Назву має це звірятко від кістяного панциря, що його носить на собі.

Андрійко приглядався уважно цікавemu звіряті, а стрийко оповідав:

— Його не часто можна стрінути в день і тому звичайно полюють на нього ніччю. Його мясо вважають туземці великим присмаком скрізь у краю.

Саме напроти них надіхав їздець на коні.

— Ось і маєш гавча на коні! -- сказав стрийко Павло.

Андрійко звернув зір на їздця та приглядався йому. Був це вже кремезний чоловік, чорнявий та стрункий. Він мав на собі щось ніби мантилю, ніби шаль з отвором, щоб можна було крізь нього пропхати голову. Одяг цей був виплетений із вовни й гарно поперетиканий різнобарвними нитками. Під цим одягом мав він на собі куртку з грубого сукна і з такої матерії штани. На грудях і на колінах було понашивано повно срібних гудзиків. На ногах мав панчохи з конячої шкіри, що лишали пальці відкриті. До тих панчів були причеплені срібні остроги з великими зубатими колісцями. Голову вкривав великий солем'яний капелюх, а на шиї вовняний шалик. Стремена були дерев'яні, дуже вигідні. На правій руці звисав довгий шкіряний канчук.

Стрийко пояснював Андрійкові:

— Ця мантия називається: пончо. Це пончо носять вони або так, як цей гавчо, на шії, або оперезуються ним, як поясом, а коли спить то служить йому за покривало. Сідло, як бачиш, це звичайна кульбака з кусня дерева, обшитого шкірою. На сідло кладуть вони ще малий матрац з крашеної овечої шкіри. Стремена мають або деревляні, як цей, або срібні, але тоді вони такі малі, що може в них вложити тільки великий палець від ноги.

— А й він має такі кулі „болльо“ до ловлення тих великих птиць! — завважив Андрійко.

— Так! — сказав стрийко — але має він теж і ляссо, себто аркан. На звірів має він і довший ніж „манчету“. З такою зброєю йде він на хижого звіра. Гавчо — це мов вільна степова птиця. Годі собі уявити кращу картину, коли літом вітер хвилює високу траву на степу й ніде не видно ні знаку людського життя, а тут нараз виринає гавчо на коні. Його багрове „пончо“ має на вітрі мов крила, а його „болльо“ кружляє йому над головою. Кінь мчить лискавкою, гавчо пригнаний жене за добиччю. Гарна це картина, але багато небезпек чигає на гавча. Земля перерита віскашами (це порода земних кріликів) творить багато розпадин і ям і не раз кінь зашпотається або підкнеться й бідний гавчо злетить із коня та зломить собі ногу. Кінь гонить дальше, а нещасний гавчо лишається, щоб згинутися голодовою смер-

тю. А тут уже й степові орли налітають, щоб шарпати тіло ще живого гавча...

— Щось таке, як у нашій думі „про побіг трьох братів із Азова“ — сказав Андрійко. — На найменшого брата, що тікав пішки з турецької неволі й упав із безхліб'я та безвіддя серед степу

Гавчо на коні.

й на нього зараз налетіли орли-чорнокрильці й гайвороння.

— Так! — признав стрийко — життя гавча в неодному нагадує життя давних козаків на наших степах. Тільки, що козаки це було військо, якого завданням була боротьба за віру і свободу.

Гавчо на коні вже давно зник із овиду. Віз

помалу котився дорогою, а стрийко Павло продовжав своє оповідання:

— Життя гавча на степу досить одноманітне. Це безнастанне вганяння конем за добочку, стереження худоби, дбання, щоб зберегти її перед недугами й перед небезпеками й виділювання тієї худоби, що призначена до різні й знакування ялівнику. Кожна фарма має свої окремі знаки. Одна протинанням або дірванням вух, інша випаює якісь свої знаки розпаленим залізом на стегнах худоби.

Гавчо встає скоросвіт звичайно коло п'ятої години. На снідання їсть великий кусень печеного мяса та пригорщу „фаріни“, себто страви з білої кукурудзи дрібно змеленої, однак грубше як мукка. Прополікує те все ковтком герби*), що її втягає крізь „бомбільо“ (таку рурку з бульвистим ситком) із малого вижолобленого гарбуза, або „мате“, що його завжди має при собі. Так починається його день праці. Окульбачивши коня, сідає на нього і їздить так своїми звичайними дорогами шість до сім годин. Потім іде назад у фарму на полуденок. Цей полуденок ріжниться від сніданку тим, що мясиво їсть тепер варене, не печене, потім йде на обовязковий спочинок через ввесь час полудневої спеки.

Тут стрийко спинився та сказав:

*) Герба — чай із сушеного листя бразилійської колючої пальми. Цей чай у торгівлі зовуть теж „мате“ — від посудини, що в ній варять його. Герба походить від латинського слова: рослина.

— Але я оповідаю тобі це так докладно й навіть не питаюся, чи тебе це цікавить?

— О, дуже мене це цікавить! — запевнив Андрійко, а стрійко сказав:

— Коли так, то слухай даліше. В третій годині зполудня гавчо не знову „гербу“ зо свого „мате“ та знову їде до своїх стад і черед. В сьомій годині вечором приїздить знову до дому, щоб оповісти про свої пригоди та зісти вечерю: варене м'ясо, фаріну та гербу. Потім курить люльку, грає трохи на банджо або на гітарі, чи бере участь у якійсь іншій забаві. Відтак лягає спати...

— Це справді безжурне монотонне життя — замітив Андрійко — але я не бажав би собі такого. Вже волів би життя траперів з Північної Америки. Я все з цікавістю читав книжки, де були описані пригоди траперів*).

— Любиш, значить, пригоди! — сказав стрійко Павло. — Та є й у гавча дні небуденні, коли прийде час стриження овець, значкування худоби чи освоювання коней, бо коні тут ходять дико, тому треба їх ловити й освоювати.

— Я про це читав! — похвалився Андрійко.

А стрійко говорив даліше:

— Це неабияка штука зловити та присмирити такого дикого коня. Але коли ти читав про це, то скажи мені, що знаєш про це з книжок.

І Андрійко став розказувати:

*) Трапер — вільний стрілець та ловець диких звірів у Північній Америці й Канаді.

— Стадо диких коней заганяють їздці в загороджене місце. Тут один їздець ловить лошакчи чи лошицю на ляссо і зловленого виводить на степ. Старшим коням закидають лясса на задні і передні ноги й кінь паде на землю. Коли вже вдасться заложити коневі вудило довкола долішньої щоки, тоді дає стривоженому коневі змсту стати вже на ноги. Очі коня завязані, а на його спині прикріплена сильно м'ягка овеча шкіра й кінь не рухається з місця. Коли все вже так готове, інший закладає на голову коня шорстку узду та скаче метко йому на хребет. Тепер уже починається завзята борня. Спершу кінь гедзиться, спускає голову та підкидає вгору свої непідкуті копита, або качається по землі та старається всіми способами позбутися небажаного тягаря зі своєї спини. Коли це йому не вдасться, звіря кидається в дикому шалі, сподіючись так влекшити собі. Тоді їздець бе коня сильно гарпом. З другого боку коня їде теж їздець, щоб вести його. І так у трійку чвалають рівниною поки звіря не знесилиться. Тоді відводять його разом із їздцями назад у загороджене місце. Тут пускають його назад між коні, щоб бігав собі свобідно в загороді аж до другого дня. На другий день знову починається все на ново й так повторюється така „школа“ через три або чотири тижні. По такому часі кінь уже присмирений і присмирник дістає за це відповідну заплату.

— Бачу — сказав стрийко Павло — що маеш добру память тай гарний оповідач із тебе.

4. ПРИКРА ПЕРЕШКОДА Й МИЛА ЗУСТРІЧ.

Їхали ще так з годину, як нараз заступило їм дорогу будяччя, високе на десять до дванацять стіп. Візник зліз із воза та став шукати, чи нема куди інде проїзду. Але не було.

— Нема ради — сказав візник — треба витинати ті будяки, а це потриває доволі довго.

І візник та інші люди, що їхали на возі, взяли негайно до роботи. Робота була нелегка, бо будяки були великі та грубі.

Стрийко говорив Андрійкові:

— Ось такі то неприємності та перешкоди ждуть подорожніх на цих степах. Таке будяччя росте надиво скоро в часі, коли вяне конюшина й заростає всі дороги та стежки. Ще добре, що маємо більше людей тай є під руками знаряддя до прочищення дороги з будяччя, а то, якби так був піший подорожний — то пропав би тут із голоду. Та буває ще й гірше, коли зірветься буревій лютує між Андами та Атлянтиком. Такий буревій усе валить перед собою й нещасливі ті люди, що знаходяться тоді в дорозі.

Більше як годину прочищували шлях із будяччя. І булоб це ще довше тривало, але на щастя із противного боку теж подорожні прочищували шлях із будяччя.

Це їхала валка аргентиських циганів. Андрійко приглядався циганам. Вони теж мали на собі понча. Циганки зараз кинулися ворожити,

але стрійко Павло дав їм трохи грошей і не хотів, щоб ворожили.

Вкінці дорога була вільна й одні та другі могли рушити далше в своїм напрямі. й одні одним дякували, що помогли їм опоратися з будяччам.

Сонце схилялося вже до вечора. Стрійко сказав до візника:

— Мабуть прийдеться нам ночувати серед пампи*).

— Ні! — відповів візник — як не буде нової перешкоди, заїдемо за яку годину до пульперії.

— Що це таке: пульперія? — спитався Андрійко.

— Це аргентинська гостинниця у пампасах — відповів стрійко.

Так їхали вони не годину, а добрих три години, заки добилися до тої пульперії.

Ця пульперія — придорожжя, степова гостинниця — мала дах пошитий травою, а стіни виліплені глиною.

Аргентинський циган
у загортці „пончо“.

*) Пампа або пампас — степ.

Стрийко велів своїм людям заїхати поза пульперію та сказав до Андрійка:

— Ночувати будемо на дворі, на нашому возі. Це і безпечніше і здоровіше...

Увійшли в середину. Стіни гостинниці були таксамо, як зверху, небілені й долівка була без помосту — сама земля. В гостинниці сиділо шість гавчів та голосно розмовляли з власником гостинниці.

Степова гостинниця — „пульперія“.

Коли стрийко Павло з Андрійком увійшли в гостинницю, властитель залишив гавчів і підійшов до невих гостей та спитався: чим може служити.

Стрийко Павло спитався в нього, що можна дістати на вечерю.

— Є баранина, є волова й теляча печеня! — сказав приязно пульперист.

Стрийко звернувся до Андрійка з запитом, що він буде їсти.

Як пульперист почув українську мову, закликав радісно:

— То панове українці? Я також українець!

— А звідкіля ви родом? — спитався стрийко.

— Я з Галичини! Ще перед світовою війною зайшов сюди...

— А ми з України, з Полтавщини — відповів стрийко. — Дуже радію, що стрінули тут, серед просторих степів, нашого земляка.

— І я тішуся цим, дуже тішуся! Прошу, прошу, будьте моїми гостями! — говорив він, пропуюючи стрийка Павла і Андрійка сідати за стіл, що його тимчасем служна муринка накрила білсю скатертю. Врадуваний господар подався до кухні, звідки по хвилі приніс полумисок смаковитої, печеної телятини з гарячими бараболями.

— О, й тут є теж бараболі! — закликав радісно Андрійко. Я думав, що бараболі лиш у нас на Україні родяться...

Господар підсміхнувся і вийшов знову за чимось, а стрийко Павло сказав:

— Вітчиною бараболь є саме Південна Америка. Походять вони з Чіле, де ще й досі ростуть в півдикому стані на побережжі Великого Океану. До Європи привіз їх звідси англійський мореплавець Франц Дрейк у XVI столітті, а відтак стали барабслі управляти в Іспанії й Італії, де названо цю заморську рослину — „тартафулли“ і відси пішла її назва: картопля. В Італії кормле-

но картоплею спершу свиней. Доперва великий голод, що лютував у цілій Європі в 1772 році — поширив картоплю по всіх європейських краях і вона стала відтоді загальною поживою людей...

— Говорите про поживу, а самі ще досі не живитеся! — сказав господар, який саме в тій хвилині вернувся в кімнату, несучи в одній руці велику пляшку, а в другій три чарки.

— За здоровля моїх дорогих гостей бажаю днесь випити чарку доброго аргентиського вина! Прошу, прошу гоститися, чим хата багата — тим рада! — припрешував пульперист своїх гостей.

Стрийко з Андрійком не дались довго просити і зо смаком узялися до вечері, бо таки добре були голодні по цілденній мандрівці.

По вечері, коли вже гавчі вийшли, оповідав розрадуваний власник пульперії історію про себе.

— Я прибув з батьком і матірю ще малим хлопцем до Бразилії, на яких двацять п'ять літ перед світовою війною. Батько й мати померли тому двацять літ. Я продав фарму в Бразилії і перенісся до Аргентини, де кращі умовини для життя. Різно було зо мною. Був, як то кажуть, під возом і на возі. Тепер знову помалу приходжу до себе.

— Ви женаті? — спитався стрийко.

— Удовець уже третій рік. Маю двох синів. Вони вже на свойсму хлібі: один є народнім учителем у місті Розаріо, а другий залізничним урядовцем у Парані, а я тут сам свого віку доживаю...

— Ось так — завважив стрійко Павло — кинула нас доля з рідної землі на далеку чужину віку доживати. Є нашого брата тепер по всьому світі! Не тільки в Америці, але й в Африці та в Австралії...

Господар ніяк не хотів згодитися, щоб вони ночували на возі. Велів служниці-муринці постелити гостям у гостинній кімнаті, по другому боці сіней.

Обидва спали добре. Ранс поснідали й рушили в дальшу дорогу. Господар ніяк не хотів брати заплати ні за харч, ні за нічліг.

— Ви мої любі та дорогі гості і земляки! — сказав, — і завжди, коли туди будете їхати, не забудьте вступити до пульперії Степана Грабика.

5. АНДРІЙКО ІДЕ ДО ЧІЛЕ.

Так доїхали вони до міста Мерседес, де стрійко Павло, мав кілька важних справ до полагоди. Місто Мерседес невелике, всього двадцятькілька тисяч мешканців і ніщо цікавого не було там для Андрійка до бачення.

Тут стрійко, коли полагодив уже свої справи, сказав:

— Тепер поїдемо до міста Розаріо. Відтіля відішлемо підводу до дому, а самі поїдемо вже залізницею до Чіле, а з Чіле до Перу.

Андрійко дуже зрадив цією вісткою.

— Які ви, стрійку, добрі! Побачу дві нові для мене країни.

По дорозі до Розаріо стрийко оповідав Анд-
дрійкові ще багато цікавого про Аргентину.

— Аргентина, це федеративна республіка —
говорив стрийко. — Вона найурожайніша й най-
вартісніша країна з усіх земель Південної Аме-
рики.

— А чи багато має населення? — спитався
Андрійко.

— Всього населення має Аргентина 11,700.000
душ. Це дуже мало на такі великі простори. Ар-
гентина має простору 2,802.000 км² — отже на
один квадратний кілометр припадає около 4
людей. Та це, що тут так мало людей, дає країні
змогу вивозити багато збіжжа до чужих країн.
Тутешні фермери управляють головно пшеницю
й кукурудзу, а також цукрову тростину, бавовну,
тютюн і льон. На просторих пасовищах, як ти це
бачив, випасають багато худоби й овець. Збіжжа
вивозить Аргентина передусім до Англії та Німеч-
чини, а також до Зєдинених Держав Північної
Америци. М'ясо з худоби заморожують, щоб не
псувалося й так висилають окремими кораблями
до Європи. Столицею Аргентини є велике і гарне
місто Буенос-Айрес, що по нашому значить „До-
бре Повітря“. Це найбільше місто в Південній
Америци. Ти бачив його вже першого дня, як при-
був до Аргентини. Воно має около два мільйони
мешканців. І ще цікаве те, що в Аргентині най-
більший відсоток білої раси з усіх країн Півден-
ної Америци. Є їх тут більше як дві третини всьо-
го населення. В Аргентині живе теж около 100.000
українців.

З Розаріо написав Андрійко до мами великого листа й широко описав у ньому свої вражіння з подорожі та пригоди. Коли їх підвода відїхала, стрійко з Андрійком сіли на залізничий потяг і поїхали до столиці Чіле — Сантяго.

У вагоні Андрійко випитувався в стрійка про Чіле, а стрійко оповідав:

Ринок у місті Сантяго.

— Чіле цікаве своєю постаттю: воно тягнеться вузкою та довгою смугою здовж Великого Океану. З усіх країн Південної Америки Чіле належить до найбагатших, бо має ліси, управну землю та багато копалень. З копалень добувають там: вугіль, мідь, срібло й золото. Та найважніші тут артикули, це: салітра й гуано. Що до салітри то Європа була донедавна зовсім зависима від Чіле. Тепер уже в Німеччині виробляють штучну

салітру, то вивіз салітри з Чіле до Європи впав на половину. Гуано — це птичі відходи, що становлять дуже цінний погній фосфорановий для рільників. Непроглядні маси всяких птиц гніздяться здовж морського берега на прибережних

Шпиль Аконкагви у вічному снігу.

скелях, на яких залишають по собі багато відходів, званих тут „гуано“. Це гуано збирають і висилають в світ як дуже вартісний погній.

Ось і вже доїздять до границі Чіле. Минули Мендосу з її виноградними огородами та високими тополями довкола міста, й їдуть під гору все

вище та вище. Перед ними скалисті й піскові околиці.

Стрийко говорив Андрійкові:

— Як бачиш, тут майже не слідно якоїсь рістні.

Ловля кондорів у Чіле.

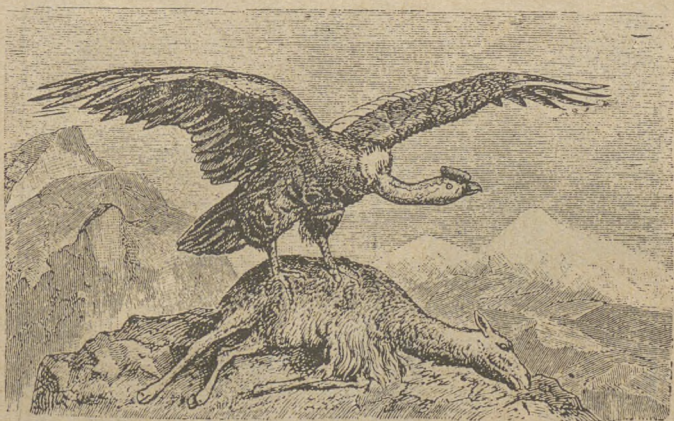
— Бачу! — сказав Андрійко. — Аж страшно й лячно дивитися на це. Оці велитенські бовдури, що звисають понад шляхом, здається грозять що хвилини упадком...

— Так, — признав стрийко — й тому, як

бачиш, залізничий шлях у багатьох місцях закріплений залізними панцирними бляхами.

— А що це, стрійку, за шпиль, що разураз виростає перед нами? — спитався Андрійко.

— Це шпиль гори Аконкаґви, високої на 7010 метрів понад рівень моря — відповів стрій-

Кондор над убитою вікунею.

ко й оповідав даліше. — Чим вище, тим менше тут видно слідів життя. У вищих шарах цих околиць можна побачити хіба вірлів, що рідко показуються, кружляючи над шпилями гір. Ці велитенські вірли — це кондори. Вони бувають дуже небезпечні для робітників, що працюють на стрімких збіччах гір. Тут багато оповідають про відвагу й силу цих птиць.

— Я читав про це в мандрівничих оповіданнях Жіль Верна і Карла Мая! — похвалився Андрійко.

— Так і описують це також — сказав стрий

Кам'яний міст коло „Пуенте дель Інка“.

ко, — що ці кондори можуть нападати на людей, на вікуні, а навіть на коні. В це легко повірити, коли зважимо, що їх крила мають у повітрі дев'ять до десяти стіп ширини, а клюви їх і кігті

дуже сильні. Коли гурма таких кондорів злине над вузьке провалля, то може справді стривожити й найвідважнішого робітника. Стріча з ними над стрімкою кручею, або пропастю — це нерівна боротьба, що в ній уся перевага є по їх боці...

Потяг заїхав на станцію Пуенте дель Інка.

— Ця станція має свою назву від цікавого природного камяного мосту неподалік від неї — говорив стрійко. — А чи думав ти, Андрійку, що ми тепер яких десять тисяч стіп над рівнем моря?

На станції висідало багато людей. Всі були зодягнені як туристи з туристичними палицями, а стрійко пояснював цікавому Андрійкові:

— Вони ночують тут у гостинниці й відсіля йдуть у гори. Тепер уже, Андрійку, доїздимо до останньої аргентинської станції Куевас.

6. В ЧІЛІ.

Вже минули Куевас.

— Тепер ми вже на границі — казав стрійко. — Осьтам по тім боці лежить Сальвадо, гранична точка між Чіле й Аргентиною.

Нараз стемніло.

— Як тут гарно! — закликав Андрійко. — Величаво! Верхи гір покриті таким білим снігом, що аж очі разить, а потяг по збіччах понад долинами й царинами, попри безліччі дивовижних скель.

— Віздимо в довгий тунель — пояснив стрийко, — що прорізує найвищий провал. — І даліше говорив:

— Цим вузько-торовим потягом їдемо тільки до стації Тункаль. Там пересядемо на широко-торовий потяг, який завезе нас уже до Сантяго.

Околиця міста Сантяго.

На стації Тункаль пересілися вже до іншого потягу. Андрійко станув при вікні та приглядався околиці.

— Дуже гарна тут околиця — говорив він — і бачу на полях хліборобів, що пильно працюють.

— Так, тутешні фармери дуже роботящі,

при цьому вони промисловіші та рухливіші, від аргентинських фермерів.

Потяг стрілою мчав у долину й укінці опинився в столиці Чіле — Сантьяго. Коли висіли з потягу, сказав стрійко:

— Тут спинимось на весь день, щоб приглянутися трохи життю столиці. Поїдемо трамваем. Трамваем їдуть тут сливе всі, бо трамвай не трясе так, як повозка по камінюках, що ними вимощені тутешні дороги.

Сіли в трамвай. Андрійко цікаво приглядався людям у трамваю. Зацікавила його різна ноша людей. Ось всідає в трамвай якась пані. На ній велика чорна хустка, що закинена на рамена сягає пониже колін. І голова завязана хустиною. Там знову всідає якийсь чоловік теж загорнений у пасмисту хусту, чи килим.

Чілійська „донна“ (пані).

— Це чілійський тубилець! — пояснив Андрійкові стрійко.

Висіли з трамваю і пішли широкою та довгою вулицею.

— Це головна вулиця столиці, називається Альмеда. Вона тягнеться чи не зо три милі.

— Туди приємно проходжуватися — сказав Андрійко, — бо вона добре отінена деревами.

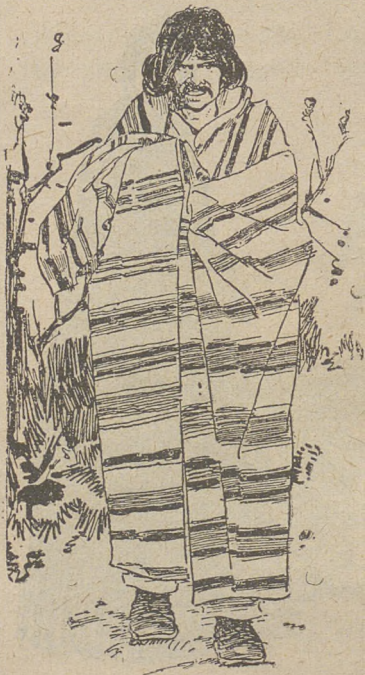
— І гарно удержана — додав стрийко. — Взагалі Сантьяго має багато зелені. Має чудові парки й городи, засаджені різними деревами. Здається, що нема в світі такого дерева, або рослини, що не росли б тут у парках і городах.

В дальшому ході звернув стрийко Павло Андрійкову увагу на будову домів.

— Бачиш, це доми еспанського типу з плоскими фронтами і перевірними бальконами. Слыве

при кожному домі є огородець, а як ні, то на подвір'ї ростуть дерева й кущі та квіти.

— Цікаве, — завважив Андрійко, — що в

Чилійський тубилець (селянин).

площі тут округлі, не так як деінде, де вони звичайно бувають чотирикутні.

— Зате вулиці тут прості й виходять із площ немов проміння — пояснив стрийко.

— Лихо тільки, що вони вимощені такими камінюками. Ходити по них, то дуже скоро змучиш ноги — завважив Андрійко.

— Поїдемо, Андрійку, на недалеку фарму. Там мій товариш із війни є управителем. Я з ним переписуюся. При тій нагоді пізнаєш життя на фармі.

Стрийко найняв автодорожку й за якої пів години були на фармі.

Управитель фарми, п. Іван Шрамченко, дуже зрадив, коли побачив Павла Любченка.

— Копа літ, копа літ, Павлусю, як ми бачилися! — говорив він разураз вігаючись.

Стрийко представив йому свого братанка.

— То це син Петра? — запитався п. Шрамченко.

— Так! — відповів запитаний сумно — це син мого бідного покійного брата...

Саме тоді надіхав на коні власник фарми. Він мав на голові ширококрисий капелюх, а на раменах мантилю, подібну до „пончо“. Ноги спочивали в широких деревляних стременах, а з лівого боку сідла було причеплене звинене ляссо.

Коли фармер почув, що це приїхав товариш його управителя, теж фармер з Аргентини, дуже втішився та завів із ним розмову про всякі господарські справи. При тому дуже хвалив п. Шрамченка.

— Він — говорив фармер — позаводив ріжні улішнення в господарстві й я тепер маю вчетверо тільки прибутку, що давнішими роками. Бо в нас, знайте, ведуть ще первісну господарку.

Пізніше Андрійко мав нагоду бачити на віч цю первісну господарку. Він бачив на кількох

Чилійський фармер.

фармах, як молотили збіжжя зовсім по старосвітськи. Водили коні довкруги по розстеленій на землі пшениці й так молотили її кінськими копитами.

З фарми поїхали до найближчої стації та знову сіли на потяг. Андрійко бачив і з вікна ва-

гону поля засіяні пшеницею, льоном і кукурудзою. Вони вже зовсім дозріли. А села й хутори потапали в садах фігових й інших овочевих дерев, що саме тоді цвили. Попри залізничий шлях росли верби й тополі.

— Вітайте, рідні дерева! — закликав голосно стрийко Павло.

— Чому рідні? — спитався Андрійко.

— Рідні, бо тополі й верби ростуть осьтак при дорогах і в нас на Україні — сказав стрийко.

— Це правда! — признав Андрійко — хоча я не був на Україні та читав про це в поезіях Шевченка й інших наших поетів.

Спершу їхали невеличкими узгір'ями. Минали просторі пасовиська, густо зарослі кущами. Поміж кущі бігли гірські потоки, що дивними закрутами й яругами вливалися з гуком у Тихий Океан.

Дальше залізниця спиналася все вище й вище в Анди.

Стрийко Павло говорив:

— Тепер то добре їхати залізницею. А як іще залізниці не було, переправа тими горами була дуже трудна. Найнебезпечніша дорога з середини краю до побережжя вела довкола півострова Кап Горн, або т. зв. шляхом Маґеляна. Така подорож тривала двадцять днів часу. Правда, дехто з подорожніх продирався крізь Анди на конях. Але це було можливе тільки літом, бо зимою, з причини великих свігових завій, годі

туди було пускатися. Тепер два потяги тижнево переїздить Анди туди й назад й вони по береги заповнені подорожними. Але й тепер зимою, в часі сніговій, педорож залізницею може бути перервана.

Зіхали з гір і спинилися в Вальпараізо, що лежить у стіп великого ланцюга гір Андів.

Провал, що творить дорогу до Вальпараізо.

Коли висіли з потягу й подалися до міста, стрийко говорив:

— Вальпараізо, це частинно англійське місто, бо хоча більшість мешканців еспанського й індіанського походження, то багато англійців поселилося тут уже більше як сто літ тому. Англійські імена й назви тут дуже поширені. Звичайно по головних крамницях і гостинницях чути англійську мову. Чілійці — це мішана раса еспанців з індіанами. Вони чваняться: що вони англійці Південної Америки.

— Але рістня тут уже не така буйна та гарна, як у тих околицях, що ми їх переїздили — завважив Андрійко.

— Ну, певно що ні! — відповів стрийко — але назва міста величає цю рістню.

— А то як ? — зчудувався Андрійко.

Аравкани — чілійські індіани.

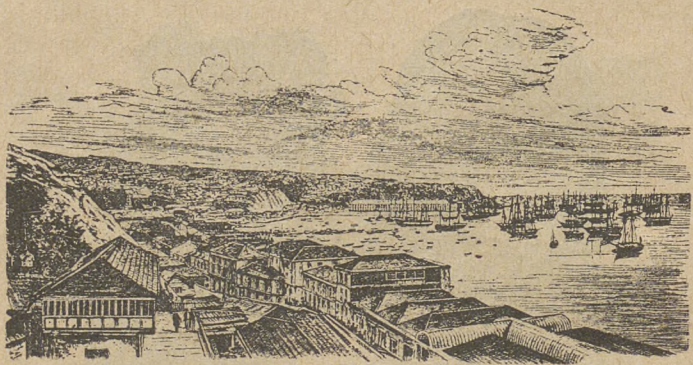
— Вальпараізо — сказав стрийко — значить по нашому: „райська долина“.

— Но, далеко йому ще до раю! — засміявся Андрійко.

— Так, але як поїдемо даліше, то зрозумієш тоді, чому її так назвали.

І справді, як подалися даліше за Вальпараізо, побачив Андрійко тільки висохлі пустарі, ніде ніякої землі. За містом бачив Андрійко подекуди живу худобу та сказав:

— Мені справді дивно, чим живлять люди цю худобу на тих пустарах?

Пристань у Вальпараізо.

— Спроваджують пашу — відповів стрійко — до всіх морських пристаней на північ від Вальпараізо для всього запілля, де лежать багаті поклади салітри й копальні ріжних металів. І ті нужденні пустарі заселяють тільки люди, що займаються гірництвом. Тепер, Андрійку, попрацаємо Чіле і з Вальпараізо поїдемо кораблем до міста Каляо в Перу.

7. ДОРОГА ДО ПЕРУ.

— Чи довго їхатимемо морем? — спитався Андрійко, коли всідали в пристані Вальпараізо на корабель.

— З Вальпараізо до міста Каляо, в республіці Перу, триває їзда морем десять днів.

— О, то так, як з Європи до Америки!

— Так, але з Європи їдуть великі та скорі кораблі — відповів йому стрійко, — а тут бачиш їздять ще навіть вітрильниками.

І справді скрізь по пристанях, де спинювався корабель, було повно вітрильників. Увесь час їзди видно було морське побережжа, а голі, сухі узгір'я багряної краски аж пригноблювали недостатчею зелені. Здовж побережжа літали стада птиць: корморанів, пеліканів, мев та інших.

І справді десятого дня причалив корабель до пристані міста Каляо.

Коли вийшли з корабля й увійшли в вулиці Каляо, сказав Андрійко:

— О, тут кращі будівлі, як у містах, що ми їх досі бачили.

— Так — признав стрійко, — але скажу тобі, що Каляо — це немов ворота до дуже замітного й вельми цікавого міста Ліми, найстаршого на головному суходолі Південної Америки. Воно теж найславніше в історії тієї країни.

Сіли на трамвай, що їде з Каляо до Ліми. Дорога з Каляо до Ліми тягнеться гарною та врожайною околицею.

— Навіщо ці земні вали, що перетинають поля? — спитався Андрійко.

— Це є те, що в нас на Україні межі — пояснив стрийко. — Тут відділюють поле від поля валами з землі.

— Гарна околиця, соняшна! — заважив Андрійко.

— А вжеж! — признав стрийко. — Дощ паде тут дуже рідко та коротко й сонце світить цілі

Племена перувіянських індіан:
Аймара (зліва), Напо (всередині), Гуашіпаїрі (зправа).

дні ясно, тому теж і звичаї людей тутешніх такі соняшні, як сама країна.

— Справді, що люди тут усі якісь такі веселі та погідні! — признав Андрійко.

— З цього бачиш, як природа дуже сильно впливає на вдачу людей — сказав стрийко.

Висіли з трамваю і подалися в місто.

Стрийко Павло говорив:

— Місто Ліма чисто еспанське з вигляду, а будівлі, як бачиш, такі сильні, що можуть перетривати не то століття, а й тисячліття. Повно тут теж церков і монастирів для черців і черниць.

Вийшли на чималий майдан.

— Це „Пляца де Армас“ — пояснював стрийко — найважлива площа в Лімі. Тут міститься багато пам'яток із початків міста.

Палата перувіанського уряду в Лімі.

— А що це є, цей довгий будинок, що займає цілий бік площі? — спитався Андрійко.

— Це палата перувіанського уряду, найзамітніший будинок у всьому Новому Світі. В цьому будинку жили й відсіля видавали прикази еспанські віцекоролі — себто намісники еспанських королів.

Пішли далі вулицями Ліми.

— Бачиш — говорив стрийко — всі доми тут будовані дуже старанно й сильно з твердої цегли. Кожний дім замикає в собі мале подвір'я, виповнене квітниками. Ці квітники найдеш скрізь

у Південній Америці, навіть при найменшому домі. Любуються тут у зелені та квітах таксамо, як у нас на Україні. І там біля кожної хатини мусить бути квітник. Цікаве тут ще й те, що сливе кожен дім має балькон, який звисає над хідником. Декотрі з цих бальконів дуже гарні.

Катедральний храм у Лімі на „Пляца де Армас“, збудований на місці святині Інки.

Потім вернулися знову на площу де Арма й подалися оглядати катедральний храм. Величавий храм зробив на Андрійка сильне вражіння. Провідник, що опроваджував їх по святині, показав їм домовину в якій спочивають тлінні останки Пізара, завойовника Перу.

Вже був пізний вечір, як стрийко з Андрійком вернулися в готель, куди були заїхали. По вечері стрийко Павло оповідав Андрійкові історію завойовання Перу Пізаром.

8. ІСТОРІЯ ЗАВОЙОВАННЯ ПЕРУ.

Стрийко Павло говорив:

— Племя Інків, що замешкувало Перу й більшу частину Болівії та Еквадору, було справді важливе. Довкола нього жили півдикі племена, а вони мало високу культуру. Інки називали себе дітьми сонця, й вірили, що походять від Бога.

— І наш нарід, коли ще був поганський — завважив Андрійко — вважав себе внуком Дажбога, що його почитали наші предки як бога сонця. Це я знаю з історії..

— Так! — сказав стрийко — ще в XII ст., коли наш нарід уже двісті літ був християнський, назвав наш славний поет, автор „Слова про Ігорів похід“ наш нарід „Дажбожими внуками“. Так воно було бачиш і в Інків. Державний лад був у них дуже високо розвинений. Кожний громадянин мусів причинюватися до удержання старців і немічників, удовиць і сиріт та війська. Інку, себто свого володаря, вважали божеською істотою.

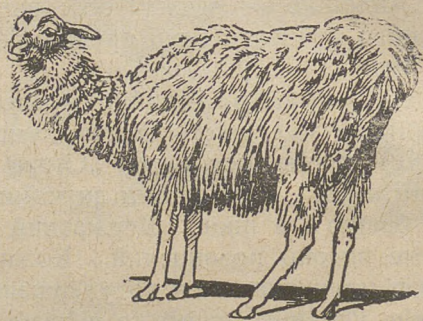
— Так, як японці досі ще вважають свого цісаря — завважив Андрійко.

А стрийко говорив даліше:

— Цей нарід умів гарно обробляти поле та плекати худобу, а гори використовував аж до лінії снігу. Вміли теж будувати мости й водопроводи, а каналами спроваджували воду в нижче положені місця, де не було дощу. З усіх племен в Америці то Інки розвинули дуже високу цивілізацію. Лями й альпаки постачали їм нетільки

вовни та одяги, але служили їм також, як вючні звірята. Ще й тепер можна побачити їх повно на базарах і вулицях, а в деяких околицях, хоч еспанці по здобутті цієї країни спровадили тут коні, осли й мули, — тутешні люди даліше вживають тільки лям чи альпак, як вючних звірят, головно ж на гірських верхах та високорівнях.

Релігія Інків, хоч поганська, опиралася на розумних приписах моральної поведінки. Хоч

Ляма.

Інки були поклонниками сонця, всеж таки вважали джерелом і початком світа найвищу Істоту. В місті Кузко, що віддалене кілька миль на південь від Ліми, ще й досі стоять руїни славного храму Сонця. Цей храм мав на стінах і стелі золоті прикраси.

Царство Інків простягалось від місцевости Кітто в Еквадорі аж по річку Моль у Чіле. Про багатство Інків зачув Франц Пізаро, що в 1524 р.

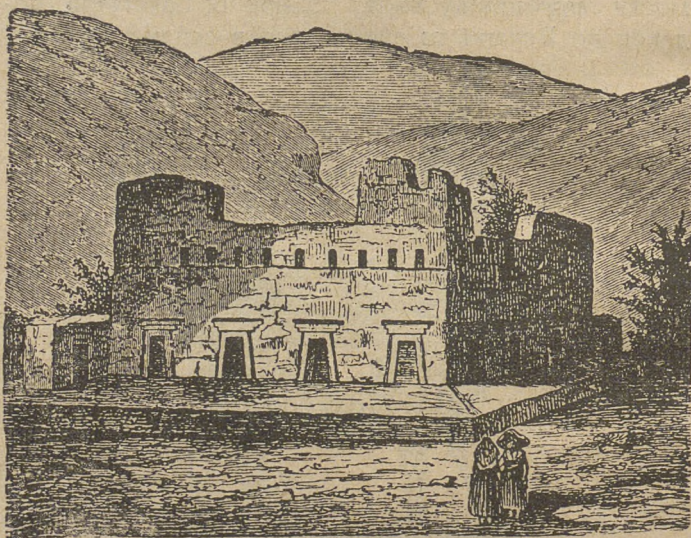
поселився був із двома товаришами в Панамі. Він рішився відшукати цю країну. З нецілою сотнею людей виїхав він невеличким судном і по багатьох пригодах і труднощах причалив до перувіянського берега в малій місцевості. Зібравши тут відомости про країну Інків та про їх багатства, подався до Еспанії та зголосився в еспанського ко-

Альпака.

роля й випросив у нього військо та зброю до здобуття тієї країни. До Перу вернувся він тепер уже краще засоблений, хоча війська всетаки мав не багато — бо всего лиш 110 піхотинців і 67 кіннотчиків. Але станула йому тут у пригоді незгода, що тоді завелася була в племені Інків. Пі-

заро використав ці міжусобиці й добився до цього, що Інка, цар племені згодився вийти йому на стрічу. Не підозріваючи зовсім ніщо лихого від Пізара, прибув Інка на місце стрічі до Каямаркі в царській лектиці, прикрашений різнобарвними

Руїни святині бога-Сонця на озері Тітікака.

перами і густо обвішаний золотими та срібними прикрасами. Пізаро з'явився з малою ватагою во-
яків і з одним священником — Вінкентієм де
Вальверді. Коли царський похід наблизився, тоді
виступив еспанський священник, з хрестом в од-
ній руці, а Біблією у другій і завізав Інку, щоб

Атагуальфа — останній Інка.

прийняв християнську віру та признав над собою зверхність еспанського короля, якому передав папа римський усі простори Нового Світа.

Інка не багато зрозумів із цих лихо перекладених слів, тому з обуренням відкинув домагання, щоб він, син бога-Сонця, мав признати над

Молочарка везе молоко.

собою зверхність якогось невідомого йому короля. Тоді Пізаро дав приказ своїм воякам стріляти. Племя Інків не знало ще стрільної зброї й не могло боронитися. Понад чотири тисячі перувіянців наложило тоді головами від стрільної зброї, а короля Інку сам Пізаро жорстоко витягнув із лектики та велів вкинути до вязниці. По увяз-

ненню царя легко вже прийшлося йому захопити владу в усій державі Інків. Захопивши в свої руки владу, заснував він город царів — Ліму. Назва Ліма — це перекручена назва ріки Ріми, що над нею лежить місто Ліма.

— Дуже нечесно поступив собі Пізаро! — закликав Андрійко з обуренням.

— Це правда — признав стрийко Павло — але запам'ятай собі, що це вдалося йому тільки тому, що в племені Інків не було згоди. Якби увесь нарід Інків був згідний, був би повстав проти нахабного наїздника та знищив його. А так, через незгоду, всі пропали й відтак мусіли признати зверхність Пізара.

— І так стоїть уже Ліма від XVI століття — говорив стрийко дальше. — Дух поваги царить над Пізариним містом і нема в ньому нічого, що нагадувало б новітнє місто. Від ряду століть є воно осередком науки для всієї Південної Америки. В його бібліотеках є чимало старинних книг, а в музеях багато важних памяток старої цивілізації. Завтра, Андрійку, підемо бодай до одного музею, щоб оглянути ці скарби культури Інків, а тепер лягаймо спати, бо вже пізно — закінчив своє оповідання стрийко Павло.

9. ЛІМА РАНКОМ.

Раненько на другий день зірвався Андрійко скоріше від стрийка Павла. По сніданні вийшли обидва на місто.

Андрійка зацікавили молочарки, що їхали

на конях і так везли молоко в великих баньках. Ще більше зацікавили його пекарі, що теж кінно розвозили печиво. Обабіч коня були причеплені чималі скринки, а під ними довгі міхи з печивом. Бачив теж підводи, запряжені мулами або ослами, що скоро бігли попри електричні трамваї. Бачив теж на вулиці перувіанських тубильців, що з довгим волоссям ступали поважно у додільних одягах з високими палицями в руках.

— Так поважно мусіли виглядати й їх предки, коли ще жили під своїми царями — сказав стрійко. — Та зверни увагу на всіх жителів, бачиш їх тут: типи їх лиць не подібні до типів інших країв Америки. Це тому, що багато людей тутешніх зберегло риси старих Інків, їх кров і деякі прикмети їх вдачі.

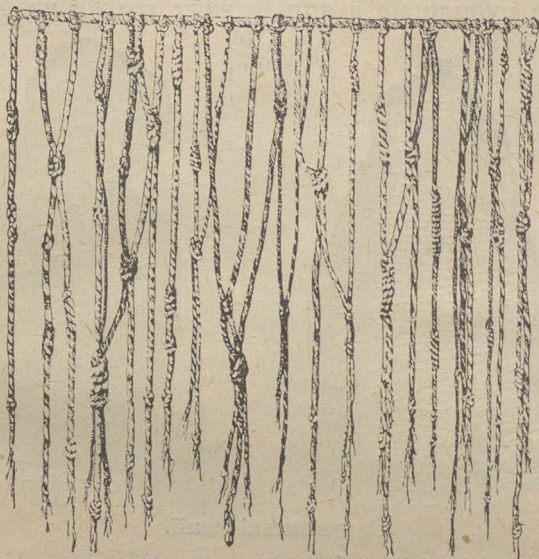

Перувіанський тубилець

Пішли в один із музеїв. Тут оглядали добре збережені мумії старинних Інків. Деякі з них, як казав кустос музею, багато старші від єгипетських. Мумії позавивані в вовні звірят подібних до лями й альпаки, званих вікунями та уложені в сидячій поставі й тому виглядають коротші від єгипетських. Одяг, що в нього вони позавивані, прикрашені дивними знака-

ми, немов гієрогліфами, дуже цікавими для наукових дослідів.

— А що це за шнурочки висять онде? Чи це може старинні батоги Інкасів? — спитався цікавий Андрусь стрийка Павла, показуючи на дов-

Вузлове письмо (азбука) перувійців.

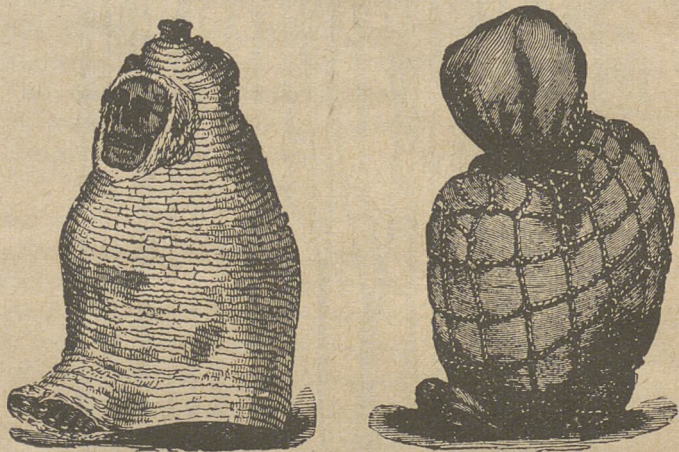
гий рядок волокняних шнурків, що нанизані були на довгим шнурі та дивачно погудзовані лучилися зі собою.

Вуйко Павло всміхнувся і сказав:

— Це, Андрійку, прастаре письмо Перувійців. Це старинна азбука Інкасів! Воно таке ста-

ре, як і єгипетські гієрогліфи. При помочі різного рода вузлів і сполук тільки цар Інка і його приборчники знали ці тайні знаки і послуговувалися ними у важних справах.

Опісля обидва вийшли трохи за місто. По дорозі купили на вулиці всяких овочів на заспо-

Перувіяньські мумії.

коення спраги. Околиця дуже припала їм до впадоби й вони ходили досить довго.

— Бачиш! — казав стрийко — хоч тут дуже рідко паде дощ — то розумна система водних каналів наводнює поля й держить землю й рослини в свіжості й зелені. А який чудовий відсіля вид на Анди в далечині, що їх верхи покриті вічним снігом, різко відзначаються на тлі синяви не-

ба. Там в Андах ростуть густі ліси гумового дерева, яке любить тропікальні околиці, що переважають у Перу. Земля краю дуже добре управлена, а кошальні, яких є тут багато, доставляють

Пекар розвозить печиво.

великі кількості золота та срібла. Республіка Перу простягається від джерел Амазонки аж по озеро Тітікака й має всього простору 1,355.050 квадратних кілометрів, а населення понад п'ять мільйонів. З цього тільки восьма частина білих, а індіан три чвертини, решта мішанці й мурини.

Довгим ходом Андрійко трохи змучився тай ослаб. Правда, що й спека обезсилила його. Саме

Овочарня на вулиці Ліми.

переходили вони попри кущі високі до шість стіп. Стрийко зірвав кілька листків із такого куща та сказав Андрійкові;

— Жуй ці листки й зараз почувешся дужий та різкий!

Андрійко взяв листки до уст та почав жувати.

— Справді, стрийку, я немов свіжих сил набрав! — сказав він по хвилині. — Що це за така чудесна рослина?

— Це „кока“*) — відповів стрийко. Вона росте тільки в теплих околицях Перу й Болівії. Туземці жують її листки й так відживляються та набирають свіжих сил і можуть працювати довго без іншої їди. Були проби пересадити ці кущі до Європи та вжити їх листків до піддержання сил війська в часі війни. Але мабуть тоті проби не вдалися, бо ця рослина не зносить європейського підсоння.

1. Галузка чаєвого куща „герва-мате“;
2. Галузка з листям коки.

Вернулися в готель і забравши клунки по-

*) Кока — кущевата деревина, що росте дико в Перу та Болівії. З її листків виробляють лік — „кокаїну“ — що має велике примінення в медицині. Вживають кокаїни до знечулювання болів при всякого рода операціях.

далися на залізничий двірець, щоб через Перу та Болівію вернутися до Аргентини.

10. ПОВОРОТ ДО ДОМУ.

— Як то добре, стрийку, що ми не вертаємося тією самою дорогою, якою приїхали сюди! — говорив на radoшах Андрійко, коли стрийко Павло сказав йому, що поїдуть до дому через Болівію. — Тішуся, що побачу багато цікавого й нового.

— А вжеж — відповів стрийко Павло — пощо нам двічі їхати тією самою дорогою, коли можемо їхати іншою. Але я не тільки тому вибрав дорогу на Болівію, щоб ти, Андрусю, міг більше світа побачити, але й тому, що маю теж у Болівії полагодити одну важну справу.

— Десь стрийко по всій Південній Америці має важні справи! — засміявся Андрійко.

— Очевидно, Андрійку — відповів стрийко — така вже моя вдача. І скажу тобі, що якби не ця моя вдача, то хто знає, чи я був би сьогодні тут в Америці. Може був би лишився в Парижі й там, як то кажуть, бив емігрантську бриндзю. А так я, завдяки моїй непосидючій вдачі, зважився рушити далі у світ і не можу нарікати, що зле зробив. Так, Андрійку, треба вміти собі завсіди й усюди дати раду, а нераз і заризикувати та сказати собі: „Або пан — або пропав”!

— І я так думаю, стрийку! — відповів поважно Андрійко. — В життю треба мати відвагу й коли навіть часом нам у чомусь не повезе, щось не вдасться — то не треба тратити віри, а жваво й витривало братися наново до діла.

— Так, так! — сказав стрийко Павло — витривалість це велика сила, яка перемагає найваж-

чі перепони. Так повинні ми робити не тільки в своїх приватних справах, але й у загально-народних. От тепер по нашій невдачі в боротьбі за державність, коли Україну зайняв червоний кат, багато наших людей зневірилося, а так не повинно бути. Ми всі і там у краю і поза краєм повинні прямувати до того, щоб Київ став знову столицею вільної української держави. Кожне наше діло, кожна наша думка повинна бути тільки на те звернена — говорив стрийко щораз більше запалюючись. І ми тут на чужині повинні приглядатися до життя інших народів та що в них доброго — засвоювати собі, а що лихе — оминати...

Але я заговорився, а ти певно зголоднів. До потягу ще сливе година часу, то зімо щось у залізничному ресторані, щоб набрати свіжих сил до дальшої подорожі.

Стрийко замовив обід. Зіли обід і запили чаєм з герва-мате. За хвилю ударив сигнал. Наші подорожні подалися до поїзду й найшли собі вигідне місце. Андрійко, як звичайно, сів край вікна.

З Ліми потяг мчав даліше верховиною на південний схід. Стрийко говорив:

— Широкий верховинський простір Андів ділить Південну Америку на нерівні частини, тому держави західного гористого побережжя розмірно невеликі.

— Так, як давно в гористій Греції, хоч жив там один грецький нарід, було теж багато малих держав — завважав Андрійко.

— Бачу, що ти не змарнував часу в школі! — похвалив стрийко. — Верховина через те, що вона важко доступна, витворює багато окремішностей, відмінних звичаїв навіть в одному народі. От прим.

у Галичині в Карпатах, живе три українські племена: гуцули, бойки і лемки, що відрізняються вдачею, звичаями, ношею тай трохи інакшим виговором — сказав стрийко. Вплинуло на це відокремлення й те, що в верховині в давних часах скривалися в горах різні племена, що втікали перед сильнішими племенами з долів у недоступні гори. Так воно було й тут. А на кінець прийшли ще тут білі європейці та ще й муринів привезли зі собою.

— Але відмінна природа змінила тут і європейців — завважав Андрійко.

— Так, протягом століть і нащадки давніших еспанців та португальців змінилися. Вони вже не те, що їх родичі в Європі.

День був погідний. В вагоні було дуже гаряче, хоч вікна були повідчинювані.

— Здавсяб тепер дощ — сказав Андрійко.

— О, дощу тут дуже обмаль — завважав стрийко. — Саме відсіля від Перу йде холодна морська струя із південного бігуна, що забирає морському побережжю дощеві опади. Так лежать тут найважніші для людей простори в долинах між ланцюгами гір. Ці видолінки здебільша сухі. Правда, можна в цих видолінках управляти рослини всіх підсонь, але це вимагає великої пильності та зручності, тому й вивіз відсіля рослинних і звіринних продуктів дуже обмежений. Куди більше дає тут гірництво. Добувають тут: золото, срібло, мідь, цинк, олово й інші копалини. На долах чималий дохід дає добування кавчуку з кавчукових дерев.

Потяг став свистати. Стрийко Павло сказав:

— Тепер, Андрійку, доїздимо до старинного

міста Кузко. Це місто було колись столицею держави Інкасів.

— А чи є там які пам'ятки з цих давніх часів?

— Є руїни святинь та інших будівель.

— Й тепер Кузко велике місто?

— Не дуже велике, понад 40.000 мешканців.

Має воно багато церков і монастирів.

— А чи є тут у Перу ще якийсь більше місто?

— Є ще Арекіпа. Воно лежить на південь відсіль на яких 500 км. від Кузко. Арекіпа має до 50.000 мешканців. Є там осідок католицького єпископа. Досить розвинений промисл бавовняний, шляхотних металів і самоцвітів. Вивозять вовну й руду. На північний схід від міста Арекіпи є вулкан Місті, високий на 6.100 м. Він уже чотири рази знищив Арекіпу. На верху вулкана збудовано метеорологічну обсерваторію.

Стрийко Павло говорив, а потяг мчав далше й далше. Нараз простелилося перед Андрійковими очима широке водне плесо.

— Чи це море? — спитав Андрійко.

— Ні, це озеро Тітікака. Воно розливається на висоті 3.840 м. й лежить на границі Перу. За озером уже Болівія.

— Чи Болівія це самостійна держава? — спитався Андрійко.

— Так — відповів стрийко — це самостійна республіка вже більше як сто літ, бо від 1825 р. Тоді виборів її волю Симон Болівар і тому теж і назвали республіку Болівією. Давним-давно була Болівія горішною частиною держави Перу й належала до держави Інків з Кузко. В 1538 р. здобули цю країну еспанці і від тоді була Болівія еспанською кольонією аж до 1825 р., коли то Бо-

лівар визволив її з під влади еспанців. Цей Болівар був і першим президентом республіки. Він родився в 1783 р. в Каракас. Президентом вибрали його 1822 р., а 1825 р. закінчив він щасливо визвольну війну. Президентом був майже до смерті. Під кінець життя стали підозрівати його, що він хоче завести монархістичний лад і тому Болівар уступив із президентури 1830 р. в квітні, а вже в грудні цьогож року помер.

— То так йому віддячилися його земляки, за те, що висвободив їх — сказав Андрійко з огірченням — що кинули ще на нього таке підозріння.

— Так воно, Андрійку, часто буває, але правдивий патріот не тому посвячується для рідного народу, щоб здобути його вдяку, тільки на те: щоб добути славу та силу рідному народові й рідній країні.

— Ну, ми вже в столиці Болівії — Ля Паз де Лякучо!

— А чи це велике місто?

— Має понад 120 тисяч мешканців. Від 1912 року лучить його залізниця з морською пристанею Аріка в Чіле. В Ля Паз крім урядів є університет і теж досить костелів.

— А республіка Болівія велика простором?

— Простору має — відповів стрійко — 1,215.000 квадр. кілометрів, а населення 2,890.000 голов. Половина з цього індіани.

— І справді пізнати це вже в потязі, бо чим даліше їдемо тим більше всідає індіан — завважив Андрійко.

— Ті, що їдуть залізницею, це вже цивілізовані індіани, це здебільша племена Аймара й Кех-

на. Та живе ще тут багато диких індіян, а саме племена: Напо, Чікіто, Чірівано, Тоба.

— О, як стрийко затирили собі ці всі назви!
— закликав Андрійко.

— Так Андрійку, бо ще заки я сюди приїхав, у Франції начитався багато наукових книжок про Америку. І тепер читаю їх ще.

Жителі аргентинських степів:
(заяць, ховрах, панцирняк і куропатви.)

— О, й тут бачу такі самі звірята, як на аргентинських степах! — закликав Андрійко, визиравши крізь вікно вагону. Онде бачу панцирняка і ще якісь два звірі.

Стрийко поглянув туди і сказав:

— Так, це степовий заяць і ховрах, якого тут називають „віскаші”. А онде маєш дві степові куропатви...

Доїхали до стації Патосі.

— Тут висядемо, бо я маю поладнати справу

власне в одного індіянину. Він живе недалеко від стації.

— Чи довше забаримося в цьому Патосі.

— Ні, лиш поладнаю справу і зараз вертаємося на стацію й їдемо даліше. Поїзд спинився й обидва наші подорожні вийшли зо стації до міста.

— Мій знайомий індіянин живе зараз на краю міста то недалеко йти нам — казав стрійко. — Ось і його хата!

Була це ліплянка зовсім не побілена.

— Побачиш і пізнаєш справжнього індіянина — говорив стрійко. — Він з племені Аймара. Хоча живе в такій ліплянці, але він багатир.

Та на жаль не сповнилася стрійкова надія. Не застали інкіянина дома, бо виїхав за своїми справами до Колюмбії. Негайно подалися назад на стацію та поїхали даліше, вже не спинюючись ніде.

— Ну, шож Андрійку, вдоволений ти з подорожі? — спитався стрійко, коли віхали вже з Болівії в Аргентину.

— О, ще й як, дорогенькі стрійцю! — закликав Андрійко. Шкода тільки, що ми в Перу та в Болівії так мало місцевостей оглянули.

— Дарма, Андрійку! Колиб ми хотіли всюди задержуватися й усе цікаве оглядати, то треба б нам посвятити на це цілий рік.

— Це правда! — признав Андрійко. — Але ніщо, як доросту, то мушу обїхати всю Південну і Північну Америку.

Додому заїхали щасливо. І мав Андрійко що оповідати ненечці зо своєї подорожі.

К І Н Е Ц Ь.

9980 / 38

КАТАЛЬОГ „ДІТОЧОЇ БІБЛІОТЕКИ“

Найновіші видання:

	Зол
183. Микола Гогідний: На провесні	0 60
184. Іванна Блажкевич: Івась-Характерник	0 50
185. Леонід Бачинський: Жахливі володарі нетрів	0 70
186. Микола Погідний: Байки для дітей	0 60
187. Теодор Курпіта: В дитячому садку	0 30
188. Степан Король: Школярник Марніян	0 30
189. Остап Грицай: Щуролов з Гамельн	0 40
190. Антін Лотоцький: Козак Байда	0 70
191. Роман Завадович: Покарані калатьни	0 60
192. Степан Король: Згода буде	0 40
193. Антін Лотоцький: Княжна Галиця	0 30
194. Микола Ваврисевич: В Різдвяну Ніч	0 60
195. Михайло Серєда: Гриць Попсуйшапка	0 40
196. О. Підгірський: Як Ромчик став пластуном	0 30
197. Конст Малицька: Вифлеємські діти	0 25
198. „ПРИГОДИ МОРЕПЛАВЦЯ СІНДБАДА“	0 90
199. Франц Коковський: Сірі герої	0 70
200. Петро Мерчук: Ромків щоденник	0 25
201. Г. Хр. Андерсен: Цісарський соловій	0 25
202. Петро Мерчук: Папоротин цвіт	0 50
203. Вуйко Славко: Пригодидядька Прохора	0 30
204. „АЛЯДИН І ЧАРІВНЯ ЛЯМПА“	0 70
205. Микола Погідний: Гетьманська булава	0 30
206. Олена Цегельська: Байки і казки	0 60
207. Вуйко Владко: Пригоди Юрчика, часть II.	0 80
208. Михайло Таранько: Звірячі пригоди	0 60
209. Захар Топеліус: Оповідання і перенази	0 60
210. Маріон Л. Адамс: Африканські казки	0 60
211. Адріан Кашенко: На руїнах Січі	0 25
212. Франц Коковський: Юнацькі серця	0 60
213. Юра Шкрумеляк: Чародійний кінв	0 40
214. Данель Дефо: Робінзон Крузо, ч. II.	0 80
215. Редіард Кіплінг: Казочки та сторійки	0 60
216. Антін Лотоцький: Хрест над Дніпром	0 50
217. Авевір Коломиєць: Казка темного бору	0 90
218. Петро Мерчук: Чванько	0 25
219. Михайло Таранько: ВЕСЕЛИЙ ВЕЧІР	1 20
220. Антін Лотоцький: Від Ля Пляти по Анди	0 60

ДАЛЬШІ КНИЖЕЧКИ В ДРУКУ.

12.XI.1938

„СВІТ ДИТИНИ“

ілюстрований журнал для дітей.

Виходить від 1919 року під редакцією
МИХАЙЛА ТАРАНЬКА.

На зміст кожного числа складаються:
байки, казки, оповідання, сміховинки, за-
бави, іграшки, пісні і різноманітні загадки.

Велика скількість образків.

Заряди Шкіл, Виділи Читалень і Кооператив
в цілім краю нехай масово передплачують
цей дитячий орган, щоби в той спосіб допомогти
Видавництву до побільшення об'єму і змісту цього
журналика та до його загального поширення.

Умови передплати:

На цілий рік у краю 4 зол.
Для Чехо-Словаччини 25 К. ч.
Для Румунії 150 леїв.
Для Америки й Канади 1 дол.
Для Аргентини 4 пези.
Для Бразилії 20 мільр.
Поодиноке число коштує 40 сотиків.

Замовлення слати на адресу:

ВИДАВНИЦТВО: „СВІТ ДИТИНИ“

Льв. В, ул. Зіморовича ч. 2.